

Modeli za raziskovanje učinkov socializacijskega procesa

Pri raziskovanju učinkov socializacijskega procesa kot tudi možnega procesa pridobivanja posameznikove (demokratske) politične kulture dajejo raziskovalci prednost zelo različnim sestavinam. Bodisi vsebinam (politične) socializacije, oblikam njenega učenja, različnim delujočim vplivom nanjo, proučevanju njenih posledic na politični sistem. In še bi lahko navajali. Temu so tudi prilagojeni njihovi oblikovani raziskovalni modeli. Vse to seveda potrjuje sodbo, ki jo lahko izrečemo kot: sleherni socializacija je vedno izrazito kompleksen pojav. Nanjo delujejo številni vplivi. Je pa tudi pojav, ki sam izrazito vpliva na številne dejavnike. Na posameznika, na posameznika kot del družbe itd. Je pojav, ki zna presenečati.

Kdo je pravzaprav oblikovalec neke vrste vodilnega raziskovalnega modela za proučevanje učinkov (politične) socializacije? Razvil ga je Friedrich Greenstein, na katerega so vplivale Laswellove paradigme. Zaradi takšnega vpliva se je Greenstein lotil oblikovanja modela, s katerim se mora raziskovanje (politične) socializacije osredotočati na temeljna vprašanja. Ta pa si je mogoče (nujno) zastavljati kot:

Kdo se v (politično) socializacijskem procesu uči?

Kaj se v (politično) socializacijskem procesu uči?

Od koga se v (politično) socializacijskem procesu uči?

Pod kakšnimi pogoji se v (politično) socializacijskem procesu uči?

Kakšni so učinki takšnega učenja?

Greensteinov model torej vključuje spekter dejavnikov, ki nastopajo v slehernem socializacijskem procesu oziroma imajo v takšnem procesu ključno vlogo. Leti so: učeči se subjekt, posrednik vsebine, pogoji učenja, učinki učenja. Zasnovan je na širokem razumevanju socializacijskega procesa. Njegove vsebine si lahko pridobiva posameznik z zelo različnimi oblikami učenja in načini njihovega didaktičnega prenosa.

Pri predstavitvi Greensteinovega modela je seveda smotrno opozoriti, da je danes izredno pomembno vprašanje tega raziskovalca: kako si učeči subjekt pridobiva informativne vsebine kot temeljne prvine svoje (demokratske) politične kulture, kateri (in kako) so njegovi informacijski posredniki. Izrečeno lahko podkrepiamo z razmišljanjem: »V razmerah prihajajoče »informacijske družbe« torej postaja vse bolj pomembna (sintetična) informacijska moč političnih subjektov sploh in opozicije posebej. To je povezano tako s komunikacijami in mediji (in seveda s splošno materialno, ekonomsko in politično močjo), zaradi »poznanstvenja« sodobne družbe pa zlasti od dostopa do strokovnih in znanstvenih informacij in sposobnosti za njihovo uporabo. Če je bila velika retorična sposobnost, povezana s politično zvitostjo (ob razpolaganju z minimumom drugih izvorov moči), za tradicionalnega politika morda zadostna, pa dandanašnji politik, če naj bo uspešen, ne sme biti zgolj »čisti« politik – marveč čedalje bolj tudi strokovnjak.

* Dr. Alojzija Židan, docentka na FDV.

Razpolaganje s strokovnimi in znanstvenimi informacijami je torej konstitutivno za sodobnega politika oziroma za sodobno politično akcijo.¹

To vprašanje je še posebej aktualno tudi za naš družbeni prostor, v katerem so pri ponotranjanju posameznikove demokratične politične kulture še prisotni tako imenovani recidivi preteklosti.

Oblikovalec zanimivega modela za raziskovanje učinkov socializacijskega procesa v politični kulturi je tudi Gabriel Almond.² Pri postavljanju svoje modelne konstrukcije izhaja Almond iz funkcionalističnega razumevanja politike. To pomeni, da v svoj žariščni raziskovalni temelj postavlja predvsem raziskovanje posledic, ki jih ima (politično) socializacijski proces za določeni politični sistem oziroma za njihove temeljne razsežnosti, kot so: politična oblast, politična skupnost itd. Temeljno nalogo politično-kulturnega pojava koncipira kot: ohranjanje političnega sistema ter prilagajanje političnemu sistemu. Povedano določneje: politična kultura je zanj konstitutivni del tako imenovane mreže skupnih kategorij kot instrumentarija za primerjanje vseh političnih sistemov. Te pa je mogoče medsebojno razlikovati po njihovi strukturi in stopenjski razvitosti. Politična kultura je spona med mikro-in makropolitiko. »Pravzaprav Almond politično kulturo opredeljuje še natančneje. Politična kultura je mreža individualnih orientacij in stališč članov družbe do političnega sistema. To je subjektivno območje, ki pa daje pomen in oblikuje politične procese.«³

Zanimivo je, da je Almonda še posebej pritegnilo raziskovanje povezav med vlogami, ki jih igra posameznik v različnih nepolitičnih situacijah, ter stopnjo njegovega sodelovanja pri političnih dejavnostih. Iskal je odgovore na temeljno problemsko vprašanje: do kakšne (katere) stopnje usposablja družina, delovno mesto, različne socialne (nepolitične) asociacije posameznika za njegovo sodelovanje pri političnih odločitvah? Almond torej (tako kot denimo tudi Verb) velja za proučevalca medsebojne pogojenosti političnih in nepolitičnih participativnih oblik. Svoje ključno vprašanje je izrazil tako: ali je lahko človek, ki deluje v družini, prepričan, da more sočasno aktivno delovati v politiki?

Almondov model za raziskovanje učinkov (politične) socializacije je seveda model raziskovanja njenih posledic za politični sistem. Te posledice morajo biti nerušilne za politični sistem.

Kot naslednjega proučevalca omenimo J. Dennisa, ki je oblikoval model, ki mora v svoji (iz)gradnji vključevati niz vprašanj, če hoče podrobno analizirati proces (politične) socializacije. Poiskati mora na množico vprašanj temeljite odgovore, kot:

Kakšne so posledice (politične) socializacije za politični sistem?

Kakšne so različnosti v vsebinah (politične) socializacije?

Kako naj poteka raziskovanje različnih stadijev (politične) socializacije?

Ali je smotrno pri raziskovanju (politične) socializacije upoštevati generacijski pristop?

Ali je smotrno pri raziskovanju (politične) socializacije vzporejati njene obstoječe kulturne vidike?

¹ Bibič, Adolf, Racionalnost in razsežja opozicije, Parlamentarizem: dileme in perspektive, Zbornik referatov, Politiološki dnevi Ankarani 1991, Ljubljana, 1991, str. 63, 64

² Ker se bomo le obrobno lotili razmišljanj, na katerih gradi svoj model G. Almond, glej o tem še v: Hamann Rudolf, Politische Soziologie für den Sozialkundeunterricht, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 1974; Židan Alojzija, Novejše teoretične razprave o politični kulturi, Raziskovalni inštitut FSPN, Center za politološke raziskave, Raziskovalno poročilo, Ljubljana 1990

³ Navedeno iz pravkar omenjenega raziskovalnega poročila dr. Alojzije Židan, str. 104

Ali je smotrno pri raziskovanju (politične) socializacije upoštevati subskupinske in subkulturne razlike?

Kako je s potekom procesa političnega učenja?

Kako so porazdeljeni vplivi različnih agensov (politične) socializacije?

Kakšne so posebnosti vplivov ter učinkov (politične) socializacije za posameznike?

Kakšna je vloga specializirane (politične) socializacije, posebej (politične) socializacije elite?

Postavljena množica vprašanj Dennisovega modela (ponovno) dokazuje, da je proučevanje politične kulture kot rezultata kompleksnega socializacijskega procesa zelo zapleteno opravilo, ki zahteva od raziskovalca obvladovanje mnogih metodoloških postopkov.

Ob predstavitvi Dennisovega modela opozorimo še na neko pomembno dejstvo, to je: socializacijo je vedno mogoče opazovati z družbenega in individualnega stališča.

Kako z družbenega? Z družbenega stališča se socializacija opredeljuje kot celota procesov, preko katerih družba z delovanjem svojih različnih socializacijskih dejavnikov prenaša temeljna znanja, občutenja, vrednote, norme in oblike obnašanja na člane družbe.

In kako z individualnega? To stališče opozarja na potrebo po usposabljanju posameznikov s tistimi sposobnostmi in zmožnostmi, ki jim omogočajo, da delujejo v okviru določenega družbenega prostora, da lahko izpolnjujejo določene, za družbo pomembne naloge.

Dejstvo je, da posameznik ni samo subjektivni sprejemnik vplivov, ki mu jih ponuja (politično) kulturna mreža družbe. Nasprotno. Takšno (politično) kulturno mrežo pomaga tudi sam aktivno (so)oblikovati, ji dajati podobo s svojimi subjektivnimi delovnimi učinki. Danes je zelo aktualno vprašanje, kako in kakšno politično kulturno mrežo oblikovati v bistveno spremenjenih družbenih okoliščinah, v katerih se srečujemo z nastopom nove političnosti, novih (političnih) paradig, spreminjanjem ideologij in vrednot. V našem in svetovnem družbenem prostoru potekajo intenzivne spremembe. »Značilnost sodobnih družb je, da so izrazito kompleksne in notranje strukturirane. Njihova kompleksnost, zapletenost, velikost in strukturiranost preprečujejo, da bi se lahko vsi ljudje (ali vsaj pretežna večina ljudi) stalno neposredno vključevali v družbeno in politično odločanje. Zato se v teh družbah oblikujejo načini, ki omogočajo vsaj njihovo občasno vključevanje v procese odločanja ter sodelovanje v njih: tako so se razvili različni mehanizmi neposrednega odločanja, zlasti pa predstavniška telesa in številne druge oblike (mehanizmi) posrednega odločanja.«⁴

Proces posameznikovega (so)oblikovanja (politično) kulturne mreže družbe teče v njegovem celotnem življenju.

Rekli smo že, da dajejo nekateri avtorji pri svojem raziskovanju učinkov socializacije tudi prednost oblikam učenja (politične) socializacije. Zaradi takšnega raziskovalnega interesa žele oblikovati model(e) za proučevanje učinkov raznoterih oblik učenja (politične) socializacije. Tako si zastavljajo vprašanje: kje so najpomembnejši izvori posameznikovega (političnega) učenja? Ali le-ti obstajajo v družini, šoli? Ugotovitve, do katerih prihajajo s svojimi raziskovalnimi modeli, so raznovrstne. Tako nekateri pri opravljanju takšnega dela pripisujejo najpo-

⁴ Mitja Žagar, Predstavniško telo kot dejavnik demokracije, Parlamentarizem: dileme in perspektive, Zbornik referatov, Politološki dnevi Ankaran 1991, Ljubljana, 1991, str. 4

membnejšo vlogo družini,⁵ drugi šoli. Med raziskovalce, ki ugotavljajo, da je v politiki najpomembnejši dejavnik družina, lahko uvrstimo Dawsona in Previtta. Zanju je družina primarna institucija, ki s svojim kompleksnim delovanjem položi temelje političnemu učenju. Družina je temeljni dejavnik, preko katerega se z generacije na generacijo prenaša politična kultura. So pa tudi stališča, ki zanikujejo prevladujoč vpliv družine na posameznikovo doseganje političnih norm, standardov obnašanja. Stališča teh raziskovalcev (na primer Hessa, Torneyja, Hirscha) vsebuje temeljna teza: v sodobni družbi je najpomembnejši politični socializator šola. Tudi o tem, kakšna je vloga šole kot oblikovalke posameznikove politično kulturne identitete, zelo veliko razmišljajo nemški raziskovalci, ki zlasti poudarjajo: »Politična vzgoja je lahko v vseh svojih razsežnostih pri mladih uspešna, če njeni temelji mladim omogočajo demokratično identifikacijo z njimi,«⁶ kajti družina naj bi prenašala politične vrednote samo na zelo ozkem področju politične socializacije.

Poskusimo o teh vprašanih oblikovati našo lastno sodbo, pri čemer moramo najprej upoštevati, da je v politični socializaciji vpliv družine lahko dvojen. Družina se lahko pojavlja kot dejavnik, ki neposredno vpliva na doseganje norm politične kulture, lahko pa se pojavlja tudi kot dejavnik oblikovanja običajnih družbenih vrednot in družbenih vlog, ki niso neposredno politične, toda zelo vplivajo na oblikovanje norm političnega obnašanja.

Pozorni moramo biti tudi na to, da se je danes znašla naša šola v novi življenjski realiteti, imenovani (politični) pluralizem.⁷ Samo življenje bo pokazalo, kakšni bodo učinki izvajanja njene socializacijske vloge kot zgolj enega izmed množice socializatorjev. Učinke njenega dela je (bo) treba stalno spremljati, negativne odpravljati, pozitivne še ustvarjalno dograjevati. Naša šola naj bi tudi vzgajala za življenje v demokratični, humani, pravni družbi, zato mora učencu razvijati demokratično politično ter pravno kulturo. »Danes je situacija v tem pogledu že drugačna. Ne politični, temveč kulturni pluralizem je tisto, kar spreminja v novejši zgodovini generacijske odnose. Pred nove generacije ni več mogoče stopati s svetom kulture, ki se ponuja kot izdelan, ničesar ni mogoče več mladim ponujati kot občečloveško, nesporno, za vse sprejemljivo, trajno in zgodovinsko nujnost, ki terjja žrtvovanje njihove sedanjosti za prihodnost. Tudi zato je ne nazadnje nesmiselno iskati rešitev iz krize sedanje vzgoje v izdelavi nekega novega in monolitnega vrednotnega sistema, ki bi bil kot občečloveški, trajni, preizkušeni, za vse sprejemljivi, stabilni zgodovinski moralni kodeks. Kodeks, ki bi edini imel zgodovin-

⁵ Kako potekajo razmisliki o opisani problematiki pri nekaterih nemških avtorjih, si je zanimivo ogledati v: Schiele, S./Schneider, H. (Hrsg.): *Die Familie in der politischen Bildung – Konsens auf dem Prüfstand der Praxis*, Klett, Stuttgart, 1980. Mnoga raziskovanja nemške (politične) kulture ugotavljajo, da je v procesu (politične) socializacije osnovna referenčna skupina družina. Raziskovanja ugotavljajo, da obstoji visoka stopnja skladnosti med (političnimi) stališči staršev in otrok. Za pomembno referenčno skupino v procesu (politične) socializacije ima družino tudi Wyllie.

⁶ Opozorimo na nekatere njihove tovrstne pomembne publikacije: Sutor, B.: *Neue Grundlegung politischer Bildung*, Bd. I.: *Politikbegriff und politische Anthropologie*, Schöningh, Paderborn, 1984; Ackermann, P. (Hrsg.): *Politische Sozialisation*, Opladen, 1974; Scholz, W. D.: *Lehrer im Politikunterricht*, Weinheim und Basel, 1981; Grosser, D.: *Politische Bildung*, Ehrenwirth, München, 1981; Roloff, E. A.: *Erziehung zur Politik*, Schwartz, Göttingen, 1974, Bd. 1 und Bd. 3, Schmiederer, R.: *Politische Bildung im Interesse der Schüler*, Eva, Köln, Frankfurt am Main, 1977; *Politische Bildung im Deutschland Entwicklung – Stand – Perspektiven*, Herausgegeben von Hans – Werner Kuhn und Peter Massing unter Mitarbeit von Werner Skuhr, Leske + Budrich, Opladen, 1990. (Prevedeno po viru: Metzler Handbuch für den politischen Unterricht, Herausgegeben von Volker Nitzschke und Fritz Sandmann, Stuttgart, Institut für politische Wissenschaft an der Universität Heidelberg, 1987, str. 31).

⁷ Obširnejši zapis o tej tematiki glej v: Židan Alojzija, *Šola v političnem pluralizmu*, Anthropos, Ljubljana, let. 1991, štev. 1–3; Židan Alojzija, *Družboslovje v kontekstu srednješolske reforme*, TIP, Ljubljana, let. 1991, štev. 7; dr. Alojzija Židan, *Prispevki za kvalitetnejše družboslovje*, Zavod RS za šolstvo in šport, Ljubljana, 1992.

sko legitimizacijo pri vzgoji mladih rodov. Mladi so si izbrali lastno kulturo in mimo tega vzgoja ne bo mogla več, četudi pedagogi tega ne moremo zlahka priznati. Toda vzgajati še naprej, kot da te generacijske spremembe ne bi bilo, preprosto ni mogoče več.«⁸

Sklepna spoznanja

Sklenimo našo obravnavo tematike z ugotovitvami:

Spoznati je mogoče zelo različne obstoječe modele, ki so jih oblikovali posamezni raziskovalci za proučevanje učinkov kompleksnega socializacijskega procesa kot procesa, v katerem si posameznik razvija tudi svojo politično kulturno identiteto. Ta naj bi bila v današnjih razmerah demokratična.

Oblikovani modeli raziskovalcev so sicer zanimivi, toda v svoji metodološki zasnovi enostranski kljub njihovi težnji po povsem celovitem spoznanju pojava, imenovanega socializacija.

V prispevku obravnavana tematika opozarja, kako izrazito celovit je pojav, imenovan socializacija. Kako zelo težko je (iz)meriti učinke tega pojava. Kajti tako kot številni dejavniki vplivajo na socializacijski pojav, tudi sam učinkovito (so)vpliva nanje.

LITERATURA:

- 1) ACKERMANN, P., Politische Sozialisation, Opladen, 1974
- 2) HAMANN, Rudolf, Politische Soziologie für den Sozialkundeunterricht, Hoffmann und Campe, Verlag, Hamburg, 1974
- 3) MEDVEŠ, Zdenko, Pedagoška etika in koncept vzgoje (1. del), Sodobna pedagogika, Ljub., let. 1991, št. 3-4
- 4) PARLAMENTARIZEM: dileme in perspektive, Zbornik referatov, Politološki dnevi, Ankaran, 1991
- 5) SCHOLZ, W. D., Lehrer im Politikunterricht, Weinheim und Basel, 1981
- 6) ŽIDAN, Alojzija, Šola v političnem pluralizmu, Anthropos, Ljubljana, let. 1991, št. 1-3
- 7) ŽIDAN, Alojzija, Novejša teoretične razprave o politični kulturi, Raziskovalni inštitut FSPN, Raziskovalno poročilo, Center za politološke raziskave, Ljubljana, 1990
- 8) ŽIDAN, Alojzija, Prispevki za kvalitetnejše družboslovje, Zavod RS za šolstvo in šport, Ljubljana, 1992
- 9) ŽIDAN, Alojzija, Družboslovje v kontekstu srednješolske reforme, TIP, Ljubljana, let. 1991, št. 7

⁸ Dr. Medveš Zdenko, Pedagoška etika in koncept vzgoje (1. del), Sodobna pedagogika, Ljubljana, let. 1991, št. 3-4, str. 111. O spremenjeni vzgoji, potekajoči v današnjih razmerah, razpravlja avtor tudi v viru: Pedagoška etika in koncept vzgoje (2. del), Sodobna pedagogika, Ljubljana, let. 1991, št. 5-6.